

Bene Zoltán

Isten, ítélet

– részlet a regényből, melyben Szórád Lőrinc Páduában tudós disputákkal és tanulással tölti napjait –

Többször is megesett a történelem folyamán, hogy a híres-nevezetes bolognai univerzitás néhány diákja és professzora úgy vélte, nem az elvárásainak megfelelően alakul a sorsa az ősi egyetem falai között. Ezek a zúgolódó tanulók és tanárok aztán néhány alkalommal egyenesen odáig jutottak, hogy elhagyták Bolognát, és máshol telepedtek le, valamely másik nemes városban, ahol szívesen fogadták őket, és kedvező kiváltságokat nyertek el a helyi tanács uraitól. Az egyik ilyen elégedetlenkedő csoport számára 1222-ben Pádua vált a „másik nemes város”-sá. Az új egyetemen szinte a kezdetektől fogva megfordultak magyarok, ezért a páduaiak tisztában voltak azzal, kik is ők, és tisztelettel viselkedtek irántuk.

Érkezésekor azonban Lőrinc minderről mit sem tudott. Nápolyi tapasztalatai és Hertul mester szavai alapján arra készült, hogy idegennek, mi több, barbár idegennek nézik majd ebben a módos, kevély városban – mégsem aggódott különösebben. Nem várta el, hogy varázsütésre, egyik pillanatról a másikra megnyíljanak előtte az ajtók, amint azt sem gondolta, hogy a gögös itáliaiaknak tisztában kellene lenniük azzal, pontosan honnan, miféle földről jött közéjük. Biztosra vette, hogy Pádua polgárainak fogalmuk sincs arról, hogy ahonnan érkezett, az a föld is a kereszténység erős bástyája. Végezetül egyáltalán nem számított arra, hogy könnyű lesz beilleszkednie. Tudta, hogy az ajtók záraiba illeszkedő kulcsokat egyedül, legföljebb tanárai igazságosságában és magas tudományában bízva kell föl kutatnia, a származása kiváltotta idegenkedést önnön magának kell rokonszenvvé változtatnia, a szövetségeseit, amint esetleges földijeit is, egymaga kell, hogy megtalálja, mert senki nem fog a segítségére sietni. Mindezek ellenére egy percig sem tartott az előtte álló napoktól, hetektől, esztendőktől. Elhatározása erős volt, szorgalma és érdeklődő esze sosem hagyta még cserben, átalvetőjében ott lapultak a domonkos rendi atyák igazoló- és ajánlólevelei, övébe varrva hígítatlan ezüstdarabokat hordozott, erszényében pedig jó körmöci aranyak csörögtek. Az út fáradalmi ellillantak már belőle, az

BENE ZOLTÁN (1973) író. Szegeden él, doktorjelölt (SZTE Málnási Bartók György Filozófiai Doktori Iskola).

ég szikrázóan kék volt a feje fölött, a napsugarak jólesően melengették a hátát – bizakodva tekinthetett a jövőre.

Jó hangulata, erős reménysége nem is bizonyult csalóknak: könnyedén, mindenfajta bonyodalom nélkül iratkozott be az egyetemre, ahol, amint várta, súlyos fejbólintások és elismerő hümmentések közepette méltányolták a budai atyák írásait. Az utcákon járva-keelve nem tapasztalt ellenséges érzületet, a vendéglőkben, ha meghallották, honnan érkezett, a vállát veregették, egy marcona tekintetű, félkarú hadfi egyenesen a bajtársának nevezte. Ezek a kellemes meglepetések csak tovább fokozták jó kedélyét.

Szerencsés véletlen folytán csakhamar kényelmes szállásra is lett.

Az egyetem épülete előtt, csaknem elragadva lovasát, megbokrosodott egy sárga kanca. A hátán gubbasztó, ijedt arcú, nagyobbacska gyermek vélhetően súlyosan megsérül, ha Lőrinc nem lép közbe időben, és gyakorlottan le nem csillapítja az állatot. A gyerek hálát rebegett megmentőjének, aki szerényen egy kurta fejbőlintással viszonzta szavait. Mielőtt meg is szólalhatott volna, jobbról-balról meg- és elragadták, vadul ölelgetni kezdték égő szemű férfiak. Egy magyar nemes ifjú, Kendeffi Kálmán és barátja, egy dalmáciai fiatalember, Siskovics Silvio voltak tanúi Lőrinc tettének, és önkéntelen magyar nyelvű kiabálását hallva megörültek, hogy friss hírekhez jutnak hazulról. Örömeikben jól megszorongatták az újonnan érkezőt, majd rövidesen – az egyik közeli csapadék asztalánál ülve – egészen odáig jutottak az örvendezésben, hogy harmadik személynék szállásukra fogadták. Egy több emeletes bérházban béreltek meglehetősen szobákat az ifjak, jutott benne hely Lőrincnek is bőven.

Kendeffi a királyhoz közel álló nemzetségből származott, harmadszülött fiú volt a családjában. Atyja a trónharcokban tüntette ki magát, és jutott jelentős birtokokhoz. Siskovicsék ugyancsak az uralkodóhoz való hűségükről voltak nevezetesek, amit mi sem bizonyított jobban, mint hogy a család száműzetésben élt Visegrádon, ugyanis a dalmát városok azokban az időkben nagyrészt éppen elhagyták a magyar királyt, és többségükben Velencéhez csatlakoztak, számos dalmát főúr pedig függetlenségre tört, a magyarokhoz lojális famíliák ezért menekülni kényszerültek otthonaikból.

Új ismerőseinek tanácsai, útbaigazításai és a közös séták folytán Lőrinc hamar kiismerte Pádua utcáit, tereit, palotáit és templomait, vendéglőit és egyéb érdemes helyeit. Miután mesélt a pictor domini regisztról, Siskovics Silvio elcipelte a Madonna dell’Arena kápolnába, amelynek falait egy firenzei mester, bizonyos Giotto di Bondone harmincnyolc pazar freskója díszíti. Silvio szerint ezeknél az alig harmincesztendő festményeknél nem találni különbet sehol a világon, még talán Firenzében sem, holott annak művészetéről ódákat zenének a műértő polgárok és nemesemberek egyaránt.

– Giotto mester ma is él, ha jól tudom – lelkesedett Siskovics. – De csak nagyon gazdag uralkodók tudják megfizetni. Azt is beszélnek, nem hajlandó elhagyni Itáliát... Pedig, tudod, a városomban, Traquariumban is akadna elegendő és megfelelő templomfal a számára...

- Úgy tudom, most Nápolyban van - vetette közbe Lőrinc. - Felséges urunk kíséretében, noha csak egyszerű lovászként, jártam ott a közelmúltban, s ahogy hallottam, a Castel dell'Nuovo kápolnájának díszítését reá bízta Róbert király. Nem tudtam ugyan, hogy efféle remekművekre képes, de a nevét valamiért mégis megjegyeztem.

- Nápolyi Róbert művelt uralkodó - bólintott komolyan Siskovics Silvio, ám ahogy kiejtette a száján a szavakat, azon nyomban el is felejtette, amit mondott, annyira lekötötték a kápolna falainak a csodái. A képek részleteit kezdte mutogatni és elemezni társainak, lelkesen gesztikulált, önfeledten örvendezett, egész lényé átalakult. Lelkesedése magával ragadta Lőrincet, és kissé talán még a művészetekre távolról sem fogékony Kendeffit is, aki azonban leginkább arra figyelt föl, hogy Lőrinc a király kíséretéhez tartozott. Kérdezni nem kérdezett semmit, de az ábrázata sértett kifejezést öltött.

Lőrincet nem zavarta ez a sértettség. Ideje sem lett volna rá. Serényen járta az univerzitást, kiváló előadásokat hallgatott, okos, lényegre törő jegyzeteit sokan másolták. A domonkos atyák szellemi útravalója bőségesnek bizonyult, amelynek birtokában nem esett nehezére megérteni és befogadni az új ismereteket. Egyik magistere kisegítő írnoki állást ajánlott föl számára az Ágostonrendi atyák kolostorában, amit boldogan fogadott el. A magister ugyan a Ferencrendhez tartozott, ajánlása mégis értékes volt az Ágostonrend priorjának szemében, így Lőrinc heti három alkalommal állhatott pulpitus mögé az Eremitani szomszédságában emelkedő klostromban, de másolnivalót ritkán kapott. Többnyire valamelyik tudós szerzetes diktált neki; olyan szent életű és nagy bölcsességű atyák, akiknek ujjait a csúz olyannyira meggömböcsítette már, hogy nem bírták tartani a tollat. Leginkább Herbert páter, egy gyér hajú északi származású férfiú vette igénybe Lőrinc szolgálatait.

Herbert páter remegő hangon, hunyt szemmel diktált, és Lőrinc tolla sebesen szántotta az árkust:

- Írjad, amint diktálom, gyermekem. Az ég egyik ajtaján keresztül lép be a Nap reggelenként a Földet körülölelő láthatatlan levegőbe, majd a másik ajtaján át távozik este. A Hold is ezeket az ajtókat használja, csak, mint láthatja, akinek szeme van, ő a szürkületbe hajló délután érkezik, és reggel int búcsút, midőn már világosság borul a földre. Az ég ajtóiban azonban mégsem tartoznak a Földhöz, ám az Éghez sem tartoznak úgy, amint a Nap és a Hold a Földhöz tartozik, s mégis az Égben jár. Az ég ajtóit különállóak és ronthatatlanok. A Napon és a Holdon, a Földet körülvevő láthatatlan levegőn túl kilenc égburok, amolyan héj öleli körül mindenségünket, azokon túl csobognak az égi vizek, melyek nem hasonlatosak a Föld vizeihez; az égi vizeket elhagyván érkezünk el a szellemi éghez, amely a Föld ikerpárja. Akkor teremtetett az, mikoron a Föld. Abban laknak az ég angyalai, akik kilenc rendben élnek és örökké élnek; és ott találod a Paradicsomok Paradicsomát is, amely a szentek lelkeinek lakhelye az idők végezetéig. A legmagasabb pontja ez a teremtésnek, ezért hát jegyezze meg jól minden istenfélő ember a nevét: Paradicsomok Paradicsoma! Éppen úgy

lebeg ez a lehető legmagasabban, amiképpen a Pokol a Föld közepében, a lehető legmélyebben fekvő területen terpeszkedik – akkor is, ha, mint egyre többen, s úgy tűnik, igencsak megalapozottan állítják, a Föld olyan kerek, akár a tök. A gömb legmélyebb pontja tudniillik nem más, mint a kellős közepe, ott találhatjuk tehát a Poklot; míg a szellemi ég egybefüggő felleg gyanánt gyűrűzi körül a Földet, és utána már semmi sincsen, ezért hát nincs nála magasabban semmi sem, azaz legfeljebb a semmi van nála magasabban, hehehe...

A barát vékony hangon göcögött, majd hirtelen elhallgatott, nehezen szedte a levegőt, közben fürkészőn vizslatta fiatal tollnoka ábrázatát. Nem lehetett túlságosan elégedett a látottakkal, mert mérgesen legyintett, mielőtt újra szóra nyitotta a száját:

– Ha azt gondolod, fiú, hogy nem teremthette az Úr a szellemi eget a Földdel egyetemben, hiszen Étienne Tempier püspök úr még 1277-ben 219 tétele közt elsőként említi, hogy Isten képtelen több világot teremteni, hát én erre azt mondom, ne gondold ezt, ifjú ember, ne verd béklyóba az ideákat, hanem tápláld és bátorítsd őket Isten nagyobb dicsőségére! Sose feledd, hogy az Úr párokat teremtett: férfit és nőt, fényt és sötétséget, testet és lelket, jót és rosszat...!

Lőrinc már régen nem írt. Túlságosan veszélyes eszmék hordozóinak ítélte Herbert páter szavait ahhoz, hogy megörökítse őket. Keze béna volt, de szájatva csüggött az agg atya bölcsességén. A jó és a rossz egymásba fonódó világa – tudomása szerint ilyesmit tanítottak a bogumilok is, és ez szorongással töltötte el. Mégis vonzódott Herbert testvér nagyon is logikus okfejtéseihez. A barát észrevette Lőrinc tétlenségét, keserűen, beletörődően legyintett hát megint, mégsem tette szóvá a tollat tartó kéz mozdulatlanságát, mert a figyelmet és a jóindulatú, jóllehet szorongó érdeklődést éppúgy érzékelt, mint a penna munkátlanságát.

– Atyám – szólt gyámoltalanul Lőrinc –, Szent Gergely egyik írásában olvastam, hogy az Úr csak rossz kedvében teremtette az embert, miután az angyalok föllázadtak ellene. Ebben az értelemben tehát az ember pusztán egy helyettes, egy hasonmás. Szamár a ló helyett... Pótlék...

Herbert páter megcsóválta a fejét.

– Jó, hát ne az isteni világ geográfiájáról beszéljünk – egyezett bele. – Ne merészkedjünk ingoványos talajra, ne fecsegjünk feketéről és fehérről, jóról és rosszról! Megértelek. Beszéljünk arról, amiről kétszáz esztendeje vitatkoztak... Végére ma is tanulságos lehet mindannyiunk számára...

– Szent Gergely valóban véletlennek, szeszélynek gondolta az ember teremtését – sóhajtott mélyet a szerzetes. – Ám ennek ama régi idők óta ellene mondtak már számosan számtalanszor. Az isteni világ, Honorius Augustodunensis szerint egy lant, melynek húrjai harmóniát zengenek. És bár minden tiszteletem a szenteké és köztük Gergelyé, a harmóniában aligha fér meg a véletlen, a szeszély, az öncél. Canterbury Anzelm, az egyik legnagyobb gondolkodó vagy éppen az előbb idézett Honorius vitába szállnak Szent Gergely tézisével. Utóbbi egy helyütt azt írja: „Amit a Szentírás nyilvánvaló tekintélye kihirdet,

azt be is bizonyítja a következtető értelem: még ha minden angyal a mennyben maradt volna, az Úr akkor is megteremtette volna az embert és leszármazottait. Mert ezt a világot az ember számára hozta létre, és ha világot mondok, beleérem a földet, az eget és az egész világegyetemet is; abszurditás lenne tehát azt hinni, hogy ha minden angyal megmaradt volna, akkor nem teremtette volna meg az isten azt, akinek létrehozta a világmindenséget, amint azt olvashatjuk.”

A szerzetes rövid szünetet tartott, mielőtt, mutatoujját a magasba emelve, imígyen folytatta:

– Csakhogy, fiatal barátom, már megint csak a teremtett világ egészéhez, a kozmoszhoz jutottunk! Látni kell, hogy a kozmosz Isten tükröződése, az ember pedig az Isten képére teremtett, tehát az ember maga is olyan, akár a kozmosz. Mindaz, ami megvan a világmindenségben, benne van az emberben is! S ahogyan a kozmosz fölött az Úr visel gondot, úgy az ember fölött az angyalok. „Isten minden emberi lelket, amikor egyesül a testtel, egy angyalra bíz, aki őt állandóan a jóra sarkallja, és tetteit, imádságait Isten elé viszi.” Ezt is Honorius Augustodunensis írta. Ha pedig mindez így van, márpedig én úgy vélem, értelmünk hajlik mindezek elfogadására, mert könnyedén belátható az igazságuk, akkor nem lényegtelen, miként épül föl a teremtett világ, hol fekszik a Paradicsom, s merre a Pokol, milyen vizek csobognak, és miféle tüzek lobognak erre és arra. És az sem lényegtelen, hogy párosan, avagy páratlanul gondolta el a világban létezőket az Úr? És bizony úgy gondolom, nehéz nem meglátnunk, hogy nagyon is párosan gondolta és alakította a teremtményeit a Magasságos! Sőt, talán nem csupán párosan, de párhuzamosan is, azaz a létezők egymás mellett, több alakban és más-más formában is létezhetnek egyszerre.

Lőrinc kitágult orrlyukakkal és reszkető szívvel szívta magába a páter szófolyamát. Szinte lélegezni is elfelejtett.

– Hallottam már szent életű atyákat prédikálni a bogumilok ellen – sutogta –, akik leginkább éppen ezt, a kettősséget hányták az eretnekek szemére. A párosság hangsúlyozását... És sokan, bizony nagyon sokan úgy vélik, a bogumilok készítik elő a világvégét, az Antikrisztus eljövételét.

Herbert atya fölnevetett.

– A világ végét? Mi értelme volna annak, gyermekem? És éppen korunkban mi indokolná? Nem, fiam, nem, ebben én nem hiszek – csóválta a fejét. Befogta az orrlyukait és nagyot fújt, hogy megszabaduljon a lerakódott váladéktól a felsőbb üregekben. Nem járhatott sikerrel, mert csak szomorkásan szívogatta az orrát, miközben tovább beszélt.

– Sokkal valószínűbb, hogy a világ vége, vagyis az, amit mi annak gondolunk, még igen-igen messze van. Nekünk pedig, úgy értem, mindannyiunknak, akik Isten szabad ege alatt élünk, az ő levegőjét szívjuk és az ő kegyelmét áldjuk, mindegyikünknek külön-külön és együttesen is sok a munkánk addig, amíg Krisztus urunk visszatérésére megéri az idő. Jelen tudásunk szerint ez lesz az, a Megváltó második eljövetele, amit a mi korunk a világ végének, az ítélet idejének nevez. Holott jobb volna nem lezárásként, sokkal inkább csodálatos

beteljesülésként emlegetni, s akkor máris nem volna rémisztő, hanem ellenkezőleg: nagyszerű és örömteli eseményként élne sivár lelkünkben! Miért kellene félnünk az eljövetteltől? Hiszen a világ vége néven emlegetett csoda nem egyéb, mint a várva várt, ezer éve áhítozott örök birodalom kezdete!

Az atya megtorpant, elgondolkodott. Ilyen esetekben mindig az állát dörzsölte jobb kezével, míg bal kezét maga elé tartotta, s nagy gonddal figyelte, ahogy nyúlánk, vézna ujjai finoman reszketnek.

- Félnünk, véleményem szerint, mástól kellene - jelentette ki végre. - Hiszen, emlékezz csak, az Úr egyszer már elpusztította az egész emberiséget. Ezt aényt, ha lehetséges, egyetlen percre se feledjük el! Ez sarkalatos pontja kell legyen gondolkodásunknak!

Herbert páter bal kezén kéken futottak az erek, Lőrinc jól láthatta őket a vékony, hófehér, áttetsző bőr alatt. A szerzetes jobb keze újra a borostás állat dörgölte, sercegő hangot csalt elő, olyat, mint a szű percegése a gerendában, éjjel. A fiút elbűvölték a szerzetes mozdulatai, amelyek hétköznapiságuk ellenére valamiféle átlényegülésről tanúskodtak. Hogy ez miként lehetséges, azt nem tudta volna megmagyarázni.

- Egyes egyedül Noé és a családja élték túl a világot elöntő vizet - folytatta az atya elvékonyult, már-már sípoló hangon. - Noé leszármazottai tehát, az Úr kegyelméből, új lehetőséget kaptak. Vagyis hogy pontosabban fogalmazzak: mi, bizony, bizony, mi kaptunk új lehetőséget. De vajon éltünk-e vele kellőképpen? Istennek tetsző módon? Igen? Nem? Mondd, ki tudhatja, nem kell-e kérszólnie egy újabb megújulásra az emberi fajnak? Nem ismerhetjük Isten szándékait... Azt azonban világosan láthatjuk, hogy a világ istentelen, a harmadik rend ostoba és könnyedén csalható alattomos szélhámósok kelepcéjébe...

A páter leengedte bal kezét a szeme elől, jobbával kulcsolta egybe, és egészen más hangnemben beszélt tovább:

- Ilyen szélhámósok a búcsúárusok, akik szemérmetlenül, a legcsekélyebb tisztelet és mindenfajta kímélet nélkül használják ki az egyszerű nép jóhiszeműségét, hogy az egyház dolgaiba avatkozzanak. Ezek a latrok, miközben a búcsúcédulákat árusítják, a saját zsebükre dolgoznak ahelyett, hogy a szentegyház hatalmát és befolyását gyarapítanák. Akadnak közöttük, akik nem állják azt állítani, hogy a búcsúcédula vásárlása maga a bűnbocsánat, holott a búcsúcédulákért pénzt beszédni csupán az adminisztráció költségei miatt szükséges. A bocsánat a kiszabott penitencia által örvendezteti meg a bűnöst, a megbánás, a lélek könnyei révén, ahhoz semmi köze aranynak, ezüstnek. A pénz más célt szolgál, a pénz célja, hangsúlyozom, egyedül az, hogy fedezze az ügyintézés, ügykezelés költségeit. Adminisztrációra pedig magától értetődően szükség van ahhoz, hogy a bűnös lélek megtisztulásáról tudomást szerezzen egyházközsége és a közösség, amelyben él, valamint minden más egyházközség és közösség, hogy alkalomadtán senki ne tagadja meg tőle a szentségeket. Ez méltányos és észszerű eljárás. A Szentatya olykor kénytelen ilyen praktikus szempontokat is figyelembe venni, ám az istentelenek a saját javukat keresik

ebben is! Napjainkban a nemes lovagok szívesebben acsarognak egymás ellen, semmint a Szentföldön tennének újra rendet, magasra emelve a szent keresztet és a Szentatya zászlaját! De még a rendek közt az első, a papi ordo sem büntelen, ne tagadjuk saját vétkeinket sem! Mindezek miatt valós és jogos lehet szívünk reszketése, mely azt súgja, Isten talán újfent büntetni fog: ragállyal, vízzel, tűzzel, egyébbel. Nem jósolhatjuk meg, mi által teszi meg, ha megteszi, azonban előbb-utóbb meg fogja tenni, fiam, ebben bizonyosak lehetünk, mert mindketten tudjuk a választ a pár perccel ezelőtt föltett kérdésekre. A felelet pedig, imígyen hangzik: nem tudtunk élni az új eséllyel. Sajnos, nem... Ez az oka annak, hogy egyszer nekünk, Noé sarjainak is bűnhódnünk kell majd, hogy nyomunkban igazabb emberiség támadhasson. Ivadékaink újrakezddik majd. Valamikor, egyszer... Én úgy hiszem, ez a valószínűbb: a megújulás, a tisztulás, az új esély... S nem a közeli világvége.

Lőrinc bénultan hallgatott. Herbert atya másra terelte a szót:

- Origenész úgy vélte, a Pokol a megtisztulás, a megújulás helye, ám Szent Ágoston vele szemben bebizonyította, hogy a Pokol célja a büntetés, nem a lelki újjászületés. Ágostonnak igaza van. Számos érvel támaszthatjuk alá, hogy a Pokol nem csupán az egyes bűnöket, de magát az eredendő bünt hivatott büntetni. Számos bizonyítékát citálhatnám ide annak, hogy az Isten sokakat eleve kárhozatra rendel, s a kárhozottak mindenkor többen vannak az üdvözülteknél. Ezzel szemben az is megfontolandó érvelés, mely szerint azok a bűnösök, akik nem főbenjáró vétkeket követtek el, vagy akiknek esetében elgondolkodtató, kérdéseket ébresztő, kételyeket támasztó körülményeket találunk, vagy akár a keresztleletlen csecsemők mind-mind igaztalanul juthatnak örök kárhozatra. Ezért a Szentegyház úgy véli, léteznie kell a tisztítótűznek, amely olyasmi, mint Origenész pokla, és léteznie kell a limbusnak, a Pokol peremének, tornácának, ahol a kárhozat szenvedései enyhébbek. Előbbiből lehetséges a Mennybe jutni, utóbbiból sosem léphet ki a szenvedő, viszont valamelyest azért mégis jobban megy a sora, mint a Pokol valódi bugyraiban.

Az atya pihent egy keveset, kutatott emlékezetében beszéde tulajdonképpeni célja után, s amikor meglelte, így végezte be szavait:

- A mi evilági létezésünk is olyasmi, mintha a tisztítótűz vagy a limbus sajátos formája volna. A jobbak a tökéletességre törekszenek, a gyarlóbbak a szenvedést próbálják elkerülni. Amennyiben az utóbbiak kerülnek túlsúlyba, jöhet a vízözön vagy a förtelmes ragály, ha azonban az előbbieket, van még remény és bizakodhatunk. Manapság, félek, a reményünk és a bizodal munk leginkább a megújulásban, evilági megújulásunkban lehet. Hogy azt vízözön hozza el, vagy járvány, gyilkos háború vagy valami más, nem tudhatom. De abban bizonyos vagyok, hogy a világ áhított vége, az örök birodalom kezdete még nagyon messze van. És ez nem öröm. Ez elkeserítő...